

Till socialutskottet

Socialutskottet har den 12 november 1998 berett bl.a. utbildningsutskottet möjlighet att yttra sig över proposition 1997/98:182 Strategi för att förverkliga FN:s konvention om barnets rättigheter i Sverige jämte motioner i de delar som har samband med – i det här fallet – utbildningsutskottets beredningsområde.

I propositionen begär regeringen att riksdagen skall godkänna den i avsnitt 4 av propositionen föreslagna strategin för att förverkliga FN:s konvention om barnets rättigheter. Regeringens förslag berör inte direkt utbildningsutskottets verksamhetsområde. Med anledning av propositionen har emellertid väckts bl.a. tre motioner med yrkanden som berör utbildningsutskottets område. Det gäller 1998/99:So5 (kd) yrkande 4, 1998/99:So7 (v) yrkandena 8, 13, 14, 15 och 16 samt 1998/99:So8 (c) yrkande 9. Utskottet yttrar sig i det följande över dessa yrkanden.

Inledningsvis konstaterar utskottet att regeringen i det avsnitt av propositionen där förslaget till riksdagen utvecklas också redovisar sin bedömning i frågor som rör utbildningsutskottets verksamhetsområde. Regeringen anför sålunda att kunskaper om barnkonventionen bör ingå i grundutbildningen för personalkategorier som efter utbildningen kommer att i väsentlig omfattning arbeta med barn. Särskild fortbildning bör anordnas av arbetsgivare för personalkategorier som i dag saknar kunskap om barnkonventionen och som i sitt arbete möter barn. Regeringen avser att göra en översyn av utbildningarna för de yrkesgrupper som kommer att arbeta med barn för att följa upp kunskapsförmedlingen om barnkonventionen. Vidare bör Barnombudsmanen (BO) få i uppdrag att utarbeta program för fortbildning av redan verksam personal som arbetar med barn. BO tillförs särskilda medel för att i samråd med Kommunförbundet och Landstingsförbundet ta fram material och göra grundläggande utbildningsinsatser för att få i gång fortbildning om barnkonventionen i kommuner och landsting.

Utskottet, som med tillfredsställelse har noterat vad regeringen anför om barnkonventionen i vissa utbildningar och om fortbildning om konventionen, tar nu upp till behandling de motionsyrkanden som utskottet vill yttra sig över.

I motion 1998/99:So7 (v) yrkande 15 begärs ett uttalande av riksdagen om att *barnkonventionen bör få en tydlig plats i läroplanen*. Barn bör, anför motionärerna, studera och praktisera sina rättigheter redan från tidig ålder.

Utskottet erinrar om att det av läroplanerna för ungdomsskolan framgår att rektor har ett särskilt ansvar för att skolpersonalen får kännedom om de internationella överenskommelser som Sverige har förbundit sig att beakta i utbildningen. På regeringens uppdrag – i anslutning till att läroplanerna fastställdes – har Skolverket givit ut en bok som innehåller fyra internationella överenskommelser, vilka ligger till grund för de nya läroplanerna. Här ingår bl.a. FN:s konvention om barnets rättigheter. Boken, Överenskommet (Skolverket, Stockholm 1995), har skickats ut till alla lärare och rektorer för att användas som studiematerial i undervisningen. Utskottet utgår från att rektorerna tar sitt ansvar i nu berört hänseende och därmed gör det möjligt för barn att tidigt och i enlighet med vad motionärerna åsyftar lära känna sina rättigheter. Med hänvisning till det nu anförda bör socialutskottet kunna förutsätta att nu gällande bestämmelser tillgodoser motionärernas önskemål och därmed avstyrka bifall till yrkandet.

Skolhälsovården berörs i motion 1998/99:So5 (kd) yrkande 4. Motionärerna efterlyser nationella riktlinjer för den. Förhållandena och verksamhetens organisation skiftar från kommun till kommun. De av motionärerna önskade riktlinjerna bör även avse skolpsykologernas verksamhet.

Utskottet vill peka på att regeringen ägnar ett särskilt avsnitt i propositionen åt skolhälsovården (s. 61 f.). Regeringen framhåller att skolhälsovården är en viktig resurs och når nära nog samtliga barn i skolåldern. Enligt regeringens uppfattning har skolhälsovården en viktig roll i att tidigt upptäcka och förebygga olika problem. Utskottet delar denna uppfattning.

Efter det att propositionen lades fram har regeringen tillsatt en särskild utredare om elevvård–skolhälsovård. I direktiven för utredningen erinrar regeringen om att Barnkommittén har påpekat att de stora variationerna mellan kommuner i fråga om elevvården inte kan anses ligga i linje med barnkonventionens bestämmelser och anda (SOU 1997:116). Utredaren skall ha slutfört sitt arbete senast den 15 december 1999 (dir. 1998:59).

Mot bakgrund av pågående utredningsarbete bör socialutskottet inte föreslå riksdagen att vidta någon särskild åtgärd med anledning av förevarande yrkande.

Frågan om *romska barn* och deras möjlighet till en trygg uppväxtmiljö tas upp i motion 1998/99:So7 (v) yrkande 8. Enligt motionärerna bör riksdagen uttala sig för att det tas fram undervisningsmetoder som tar hänsyn till den romska kulturens muntliga karaktär. Det bör finnas romska lärare och assistenter.

Utskottet vill med anledning av yrkandet peka på att Skolverket har i uppdrag att undersöka hur situationen kan förbättras för romska elever, vilket uppdrag skall redovisas i mars 1999. Uppdraget har sin upprinnelse i att en särskild arbetsgrupp bestående av företrädare för bl.a. Nordiska zigenarrådet och olika departement för ett par år sedan lade fram rapporten *Romer i Sverige* – tillsammans i förändring (Ds 1997:49). Utskottet anser att socialut-

skottet med hänvisning till de redovisade omständigheterna bör avstyrka yrkandet.

I ett par av motionerna berörs *skolmiljön* och *elevernas skolsituation*. I motion 1998/99:So7 (v) begärs ett tillkännagivande av riksdagen om vad i motionen anförts om en trygg skolmiljö och utökat vuxenstöd. Det senare bör ges både i undervisningen och på rasterna. Barnens arbetsmiljö bör fungera fysiskt, psykosocialt och studiemässigt (yrk. 13). Enligt motion 1998/99:So8 (c) är det viktigt att regelbundet ta reda på hur barnen själva upplever skolan och systematiskt arbeta för att alltför många barn från socialt mindre gynnade hem skall trivas i skolan och finna den meningsfull. Motionärerna vill att riksdagen skall uttala sig för att den nationella utvärderingen av skolan bör omfatta en systematisk redovisning av elevernas egna upplevelser av sin skolsituation (yrk. 9).

Utskottet vill först erinra om att en skärpning och ett förtydligande nyligen har gjorts i skollagen och läroplanerna för att komma till rätta med mobbning i skolan. Ändringen i skollagen beslutade riksdagen under föregående riksmöte efter förslag av regeringen i proposition 1997/98:6 Förskoleklass och andra skollagsfrågor. Vid sin behandling av förslaget ägnade utskottet stort arbete och utrymme åt de frågor som nu aktualiseras av motionärerna (bet. 1997/98:UbU5 s. 27–38, rskr. 107). Syftet med de tydligare centrala bestämmelser som införts efter riksdagens behandling av frågan var att dessa skulle utgöra stöd för det lokala arbetet mot mobbning. I sammanhanget behandlades även frågan om kvalitetssäkring av arbetsmiljön i skolan, dels mot bakgrund av vad regeringen anförde om bl.a. uppdrag till Skolverket att utarbeta kommentarmaterial för att stödja kommuner och skolor i deras arbete med värdegrundsfrågor, t.ex. med arbete mot mobbning, dels med anledning av motioner i ärendet som väckts med anledning av den då behandlade propositionen. Med det anförda vill utskottet hänvisa socialutskottet till den utförliga behandling av frågan som redovisas i det nämnda betänkandet 1997/98:UbU5.

Vidare vill utskottet informera socialutskottet om att regeringen, enligt vad utskottet har inhämtat, avser att under år 1999 ge Skolverket ett särskilt uppdrag att genom sina utbildningsinspektörer granska hur skolorna arbetar mot mobbning. Likaså har utskottet erfarit att år 1999 kommer att göras till ett värdegrundsår och att ett värdegrundsprojekt kommer att starta inom Utbildningsdepartementet. En projektgrupp kommer att ta initiativ till åtgärder för att stärka skolans arbete med värdegrunden. Som en referensgrupp kommer ett ungdomsråd att knytas till projektet bestående av ungdomar från gymnasieskolans årskurs 1.

Slutligen bör påpekas att Skolverket vart tredje år gör attitydundersökningar, varvid man mäter attityder till skolan hos ett riksrepresentativt urval av allmänhet, föräldrar, elever och lärare. Den senaste rapporten härom publicerades i december 1997 (*Vem tror på skolan? Attityder till skolan 1997*. Skolverkets rapport nr 144).

Utskottet föreslår att yrkande 13 i motion 1998/99:So7 och yrkande 9 i motion 1998/99:So8 skall avstyrkas.

Ett uttalande av riksdagen om *elevinflytande* begärs i motion 1998/99:So7 (v). Barn och ungdomar skall ha inflytande i frågor som rör dem själva, anför motionärerna. Deras unika kunskap om sin egen arbetsmiljö och egna förhållanden skall tas till vara (yrk. 14).

Utskottet vill med anledning av yrkandet anföra följande.

Skollagen (1985:1100) föreskriver att eleverna skall ha inflytande över hur deras utbildning utformas. Omfattningen och utformningen av elevernas inflytande skall anpassas efter deras ålder och mognad (4 kap. 2 §, avser grundskolan). Motsvarande bestämmelser finns i de kapitel i skollagen som behandlar i det här sammanhanget relevanta skolformer, dvs. gymnasieskolan, sameskolan, särskolan och specialskolan. I grundskoleförförordningen (SFS 1994:1194, ändr. 1997:599) föreskrivs att utformningen av elevinflytandet skall anges i skolornas arbetsplan (3 kap. 6 §). Numera ingår det uttryckligen i rektors särskilda ansvar att svara för att arbetsformerna utvecklas så att ett aktivt elevinflytande gynnas (Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet, Lpo 94, och Läroplan för de frivilliga skolformerna, Lpf 94). I läroplanen för förskolan står det att alla som arbetar i förskolan skall verka för att det enskilda barnet utvecklar förmåga och vilja att ta ansvar och utöva inflytande i förskolan. Arbetslaget skall se till att alla barn får möjlighet att efter ökande förmåga påverka verksamhetens innehåll och arbetssätt och delta i utvärderingen av verksamheten (Läroplan för förskolan, Lpfö 98).

Inom ramen för Skolverkets utvecklingsprojekt Elevinflytande – arbetssätt och arbetsformer, ELEVSAM, har verket givit ut boken *Jag vill ha inflytande över allt* (Stockholm 1998) som sänts ut till samtliga skolor i Sverige (rektorer, lärare och skolförvaltningar). I boken erinras om att elevers inflytande och ansvar har lyfts fram i reformeringen av skolan. Det framhålls att elevinflytande i många fall är ett svårfångat begrepp som fått stå för många olika initiativ och grepp i skolan. I boken undersöks begreppet elevinflytande, vad det är och skulle kunna vara. Boken diskuterar skolans maktstrukturer och skolans förhållande till tid, organisation, arbetsformer och kunskap, faktorer som styr elevers möjligheter till inflytande. Även skolans fysiska miljö och skoldemokratiens relation till närsamhället tas upp.

Såväl gällande centrala bestämmelser som det pågående utvecklingsarbetet inom skolan motsvarar enligt utskottets uppfattning vad motionärerna begär. De nu behandlade yrkandena bör därför anses vara tillgodosedda och därmed avstyrkas av socialutskottet.

Slutligen behandlar utskottet yrkande 16 i motion 1998/99:So7 (v) om alla barns *rätt till förskola*. Motionärerna kräver att rätt till plats i förskolan bör föreligga oavsett om föräldrarna har arbete eller är arbetslösa.

Utskottet behandlade utförligt denna fråga vid flera tillfällen under föregående riksmöte (bet. 1997/98:UbU5, UbU16, UbU11y). Utskottet fann det oroande att rätten till barnomsorg har urholkats genom att kommunerna successivt skärpt reglerna för rätten till barnomsorg. Med hänvisning till att Skolverket noga följer utvecklingen och då utskottet utgått från att kommunerna tar sitt ansvar, ville utskottet inte förorda någon ändring i berört hänseende av gällande bestämmelser. Dessa återfinns numera i skollagen

(1985:1100, ändr. 1997:1212) och föreskriver att förskoleverksamhet och skolbarnsomsorg skall tillhandahållas i den omfattning det behövs med hänsyn till föräldrarnas förvärvsarbete eller studier eller barnets eget behov (2 a kap. 6 §).

I budgetpropositionen för år 1999 tar regeringen upp frågan om förskola för barn till arbetslösa föräldrar och finner det orimligt att arbetslöshet i familjen i nära hälften av landets kommuner innebär att barnet mister platsen i barnomsorgen (prop. 1998/99:1 utg.omr. 16 s. 41 f.). Det är viktigt, anför regeringen, att avgifterna inte hindrar några barn från att delta i förskoleverksamheten och skolbarnsomsorgen.

Utskottet anser – med hänvisning till det anförda – att socialutskottet inte skall föreslå riksdagen någon särskild åtgärd med anledning av förevarande yrkande.

Stockholm den 4 februari 1999

På utbildningsutskottets vägnar

Jan Björkman

I beslutet har deltagit: Jan Björkman (s), Britt-Marie Danestig (v), Eva Johansson (s), Inger Lundberg (s), Yvonne Andersson (kd), Lars Hjertén (m), Majléne Westerlund Panke (s), Tomas Högström (m), Torgny Danielsson (s), Lennart Gustavsson (v), Per Bill (m), Gunnar Goude (mp), Sofia Jonsson (c), Barbro Westerholm (fp), Anders Sjölund (m), Nils-Erik Söderqvist (s) och Ulla-Britt Hagström (kd).